

УДК 330.341.1(477)

Володимир КУЛИК, Ольга РУДА, Віктор КРАВЧУК

ІННОВАЦІЙНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

***Резюме.** Розглянуто сучасні економічні процеси в Україні як ключовий чинник розвитку для більшості підприємств. Проаналізовано інноваційний потенціал Тернопільського регіону за трьома складовими: інноваційна діяльність підприємств, фінансування інноваційної діяльності, напрями інноваційних витрат підприємств регіону. Встановлено, що інноваційна діяльність є комплексом економічних, технічних, правових, соціальних заходів, спрямованих на розроблення, використання та впровадження інноваційних процесів з метою досягнення економічних та соціальних ефектів. Розглянуто приклад розвинених країн при формуванні ефективної регіональної інвестиційної політики. Зазначено, що малі підприємства доцільно розглядати як повноцінні суб'єкти розвитку, на базі якого реалізуються інновації.*

***Ключові слова:** інновація, регіон, підприємство, інноваційний потенціал.*

Volodymyr KULYK, Olha RUDA, Viktor KRAVCHYK

INNOVATION VECTOR OF ECONOMIC DEVELOPMENT: A REGIONAL ASPECT

***Summary.** This paper examines the modern economic processes in Ukraine as a key factor in the development of most businesses. The innovative potential of the Ternopil region is analyzed according to three components: innovation activity of enterprises, innovation activity financing, outlines of innovation expenditures at the enterprises of the region. It is stated that the innovation potential of the company identifies opportunities and depth of innovative changes, and depending on its size and quality condition the coverage of certain stages of the innovation cycle is determined.*

Innovative activity is a complex of economic, technical, legal and social measures aimed at the development, use and implementation of innovative processes to achieve economic and social effects. An example of developed countries when forming effective regional investment policy is regarded. It is noted that small businesses should be considered as full subjects on the basis of which the innovation is implemented.

The key integrative role in shaping the innovation potential of industry of Ukraine belongs to the state, which is the can use system economic instruments of state influence. It is important not to underestimate the effectiveness of regional policy, which directly implements innovative investment projects at the regional level.

It is impossible to achieve the goals of innovation development in modern conditions, such as increased competition in the domestic and foreign markets without an adequate mechanism for their implementation. Enhancing of innovation development is one of the most important factors of survival of domestic entities in tough competition. Thus the innovative capacity is a prerequisite for the successful implementation of strategies to increase their effectiveness.

***Key words:** innovation, region, enterprise, innovation potential.*

Постановка проблеми. Сучасний інноваційний потенціал України перебуває у глибокому економічному занепаді. Політичні реформи останнього періоду, а саме чітке визначення європейського вектора розвитку значною мірою підвищує вимоги до конкурентних показників вітчизняних підприємств. Як наслідок, вимагає активізації інноваційної діяльності на всіх ієрархічних рівнях економічної системи, що є однією з найважливіших передумов підвищення ефективності виробництва на базі зростання продуктивності праці, збільшення обсягів виробництва сукупного суспільного продукту та національного доходу країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні інновації стають ключовим чинником розвитку для більшості підприємств. Характерною є зростаюча

кількість наукових праць, де досліджується інноваційна діяльність. У більшості з них акцентується робиться саме на інноваційних процесах, пов'язаних з поліпшенням усього виробничо-господарського потенціалу підприємства. Ось чому вітчизняні вчені, серед яких Бубенко П.Т., Андрушків Б.М., Харів П.С., Сільченко А.І., Жаліло Я.А., Казмірчук С.В., Мосій О.Б., Мазаракі А.А., Мельник Т.М., Юхименко В.В., Костюченко В.М., Кудирко Л.П. та інші, намагаються обґрунтувати національні інноваційні пріоритети, знайти дієві механізми залучення й ефективного використання інновацій.

Мета статті. Провести аналіз інноваційного потенціалу підприємств України, зокрема Тернопільського регіону. Визначити шляхи його активізації. Проаналізувати діяльність розвинених країн світу в інноваційному напрямі.

Виклад основного матеріалу. На законодавчому рівні інноваційна діяльність підприємств регулюється законом України «Про інноваційну діяльність», де визначено її як діяльність, спрямовану на використання й комерціалізацію результатів науково-дослідних розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентноздатних товарів і послуг. У свою чергу, «інновації є новоствореними або вдосконаленими конкурентоспроможними технологіями, продукцією або послугами, а також організаційно-технічними рішеннями виробничо-адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери» [1].

Наслідком того, що в Україні формувалася і закріплювалася модель економіки, що побудована переважно на низькотехнологічних галузях і укладах, стало поглиблення у промисловому комплексі тенденції домінування виробництв з низькою наукоємністю. У 2012 р. частка інноваційної продукції в реалізованій промисловій продукції становила 3,3% (у 2005 р. – 6,5%), частка експорту інноваційної продукції в реалізованій інноваційній продукції – 36,9% (у 2005 р. – 50%). У загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції нова для українського ринку продукція становила 40%, тоді як решту 60% становила реалізація продукції, яка була новою для окремих підприємств.

Основним джерелом фінансування інновацій у промисловості є власні кошти підприємств, частка яких становила у загальному обсязі у 2012 р. 52,9%. Їхнє переважання серед інших джерел фінансування інноваційної діяльності зумовлене недостатньо чітким та складним процесом залучення фінансових ресурсів (через несприятливий інвестиційний клімат, нерозвиненість венчурного фінансування інноваційної діяльності тощо). Незначними є частки фінансування інноваційної діяльності з державного та місцевих бюджетів – 1,1%, коштами вітчизняних інвесторів – 0,3%, іноземних інвесторів – 0,4%. Активізація залучення кредитних ресурсів сприяла зростанню їхніх обсягів у 2012 р. порівняно з 2011 р. у 8,8 раза та частки у загальному обсязі до 38,3%.

Не є винятком підприємства Тернопільського регіону, де сприятливість підприємств до впровадження інновацій протягом останніх років продовжує знижуватися. Тернопільська область належить до територій, які за своїм розвитком наближені до депресивних. Тут відсутні основні бюджетонаповнюючі галузі економіки, недостатньо розвинені промисловість, енергетика, хімічне виробництво. Основними галузями господарського комплексу є сільське господарство та харчова промисловість, які дають основну частину валового продукту. Область є недостатньо привабливою для інвесторів, оскільки відсутня можливість швидкого обороту капіталів.

Тернопільський регіон володіє значними природно-економічними, технічними, інтелектуальними ресурсами, але не є достатніх фінансових засобів, необхідних для

оновлення основного капіталу, подолання економічного спаду і виходу на нові ринки збуту.

Аналізуючи аналіз інноваційну діяльність Тернопільського регіону за такими складовими, як:

1. Інноваційна діяльність підприємств Тернопільської області.
2. Фінансування інноваційної діяльності підприємств регіону.
3. Напрями інноваційних витрат, зазначаємо таке.

У 2012 році в Тернопільській області зареєстровано 4810 підприємств (4970 – у 2011, 4825 – у 2010). Серед зареєстрованих промислових підприємств області інноваційною діяльністю у 2012р. займалися 198 підприємств (213 – у 2011, 239 – у 2010). Кількість промислових підприємств у регіоні, що впроваджували інновації, 39 – у 2012, 38 – у 2011, 33 – у 2010. Кількість промислових підприємств, що впроваджували організаційні та маркетингові інновації, 5 – у 2011, 3 – у 2010. В області впроваджено нові технологічні процеси на промислових підприємствах, 35 – у 2012, 116 – у 2011, 21 – у 2010.

Аналізуючи фінансування інноваційної діяльності підприємств Тернопільщини, бачимо, що розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності: у 2012 – 84917,9 тис. грн., з них: 83200,1 тис. грн. – власні кошти підприємств; 850,00 тис. грн. – кошти, виділені з державного бюджету; 867,8 тис. грн. – інші джерела. У 2011р. – 69589,3 тис. грн., з них: 68543,2 тис. грн. – власні кошти підприємств; 750,0 тис. грн. – кошти, виділені з державного бюджету; 296,1 тис. грн. – кредити підприємств. У 2010р. – 8100,2 тис. грн., з них: власні кошти підприємств – 7836,0 тис. грн.; кошти, виділені з державного бюджету, – 215,2 тис. грн.; кошти, виділені з місцевого бюджету – 49,0 тис. грн. Внутрішні поточні витрати на наукові та науково-технічні роботи, виконані власними силами наукових організацій, за видами робіт склали: у 2011 – 14511,0 тис. грн.; у 2010 – 15101,4 тис. грн.

Загальний обсяг інноваційних витрат у 2012р. склав 84917,9 тис. грн., з них: витрати на дослідження і розробки – 5879,6 тис. грн. (6,9% від загального обсягу витрат); витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 76686,2 тис. грн. (90,3% від загального обсягу витрат); інші витрати – 2346,0 тис. грн. (2,8% від загального обсягу витрат). Обсяг інноваційних витрат у 2011р. склав 69589,3 тис. грн., з них: витрати на дослідження і розробки – 3310,5 тис. грн. (4,8% від загального обсягу витрат); витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 63319,0 тис. грн. (91% від загального обсягу витрат); придбання інших зовнішніх знань – 105,2 тис. грн. (0,1% від загального обсягу витрат); інші витрати – 2854,6 тис. грн. (4,1% від загального обсягу витрат).

Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію: 35 – у 2012, 34 – у 2011, 31 – у 2010.

Освоєння виробництва інноваційних видів продукції на промислових підприємствах у Тернопільському регіоні: 122 – у 2012, 75 – у 2011, 87 – у 2010. Обсяг реалізованої інноваційної продукції: у 2012 – 491463,9 тис. грн., у 2011 – 469514,6 тис. грн.; 7,6% до загального обсягу реалізованої промислової продукції; у 2010 – 277422,1 тис. грн.; 5,6% до загального обсягу реалізованої промислової продукції. Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України, 11 – у 2011, 5 – у 2010 [2].

Зображуємо графічно аналіз інноваційної діяльності підприємств Тернопільського регіону.

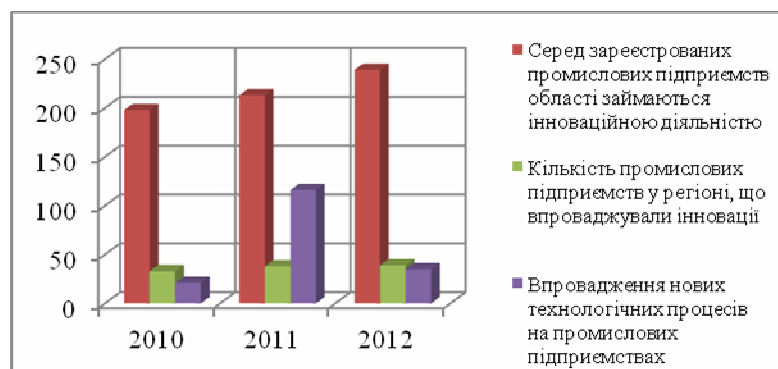

Рисунок 1. Інноваційна діяльність підприємств Тернопільщини

Figure 1. Innovation activities of enterprises Ternopil

Як бачимо з графіка та показників, є незначне зростання інноваційного потенціалу підприємств Тернопільщини. Та, враховуючи сучасні економічні реалії, цього недостатньо. Все одно залишається гостра необхідність негайного втручання в процеси інноваційної діяльності з метою їх активізації.

У колі експертів та представників ділового світу популярна думка, що саме малий бізнес може реалізувати свої можливості практично в усіх сферах діяльності, тому що зацікавленість в інноваційній діяльності забезпечує його стабільний розвиток у нових умовах. Світовий досвід доводить той факт, що основними ініціаторами технологічних інновацій стають представники малого бізнесу. Саме малі підприємства забезпечують більшу частину нововведень інноваційно розвинених країн, пришвидшуючи тим самим темпи економічного зростання. Малий бізнес у США та країнах Євросоюзу створює до 50% інноваційної продукції. При цьому зазначені підприємства потребують не більше 5–10% від обсягу коштів, що витрачаються на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. На нашу думку, це дуже добрий приклад для підприємств саме Тернопільського регіону. Станом на 01.01.2013 року в області здійснювали господарську діяльність близько 4,6 тис. малих підприємств та 34,2 тис. фізичних осіб – підприємців, що на 898 підприємств і 993 фізичні особи – підприємців, або відповідно на 24,3% та 3% більше, ніж у 2010 році. Малі підприємства Тернопільщини переважно зайняті торгівлею, ремонтом автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – понад 60% від працюючих малих підприємств. І хоча для невеликого регіону спостерігається зростання кількості малих підприємств, вони демонструють пасивність до реалізації стратегічних завдань інноваційного розвитку [3].

У Тернопільській області практично не створені умови для здійснення інноваційних процесів. Перешкоди фінансового, правового, політичного характеру постають на шляху масового впровадження інновацій. Стан інноваційної діяльності на промислових підприємствах регіону і країни в цілому визначається як такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у промислово-розвинених країнах та потребам інноваційного розвитку. Виробництво відірвано від науки, що не дозволяє ефективно використовувати науковий та науково-технічний потенціал області [4].

Бубенко П.Т. зазначає, що ефективність регіональної інноваційної політики в проблемних регіонах визначається показниками темпів економічного зростання й зайнятості населення, що сприяють подоланню розриву в рівнях економічного розвитку між регіонами країни. При цьому не ставиться завдання наздогнати за абсолютними економічними показниками високорозвинені регіони. Таким шляхом була здійснена

регіональна політика у Великобританії й Італії, де частково вдалося перебороти розрив у рівнях економічного розвитку Півночі й Півдня.

Сучасна регіональна інноваційна політика є найважливішим інструментом узгодження інтересів держави та підприємств, досягнення оптимального співвідношення між економічною ефективністю і соціальною справедливістю. Успішний досвід регіональної інноваційної політики демонструють Європейський Союз, США і Китай.

Виділяються такі інструментарії регіональної економічної політики в проблемних (депресивних) регіонах:

- розвиток інфраструктури;
- фінансова допомога у вигляді безоплатних субсидій під конкретні проекти;
- установа преференційного режиму;
- збалансована політика стосовно малого, середнього й великого бізнесу;
- залучення іноземного капіталу.

Першочерговою метою, яку необхідно досягти при реалізації інноваційної моделі розвитку регіону, є створення експертно-організаційної, фінансово-економічної та інформаційної інфраструктури, що забезпечує формування й розвиток у регіоні мережі ефективних експортно-орієнтованих виробництв нематеріальної інтелектуальної продукції за участю провідних закордонних компаній [5].

Погоджуємося зі вченим в його твердженнях та наголошуємо на створенні в регіоні системи ефективної політики перспективних індустріальних виробництв високотехнологічної продукції, за допомогою яких можна досягти зростання ефективності функціонування на внутрішньому і зовнішньому ринках, що дозволить досягти загальної стабілізації економічної ситуації в регіоні та країні в цілому. Стратегічна необхідність збереження й нарощування інноваційного потенціалу вітчизняної промисловості диктує доцільність запровадження системи заходів щодо інноваційного розвитку галузей промисловості з урахуванням їхніх особливостей та необхідності стимулювання структурної перебудови промисловості.

Ключова інтеграційна роль у формуванні інноваційного потенціалу промисловості України належить саме державі, яка має використовувати системні економічні інструменти державного впливу, що відповідають обраному стратегічному економічному курсу. За цілеспрямованих зусиль, наявний інноваційний потенціал промисловості України може забезпечити той «фундамент, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку» [6].

Результати аналізу сучасного стану інноваційного потенціалу підприємств свідчать про необхідність удосконалення державної політики у сфері інновацій. Адаптація пріоритетів в інвестуванні нових наукомістких виробництв забезпечить у майбутньому досягнення бажаного ефекту розвитку підприємств та галузі в цілому.

Добрим прикладом в інноваційній політиці нашої країни є досвід Японії, реалізований у проекті «стартові гроші», що застосовується з метою інвестування держави у науково-технічну сферу. Відповідно до цього підходу держава здійснює фінансування інноваційного проекту на початку для того, щоб зацікавити підприємства. На пізніших стадіях проект повністю фінансується за рахунок бізнесових інвесторів без участі держави. За допомогою такої політики уряд допомагає підприємствам уникнути небажаних ризиків та досліджень [7].

Україна може здійснювати застосування такого проекту у поєднанні – частково бюджетне фінансування з приватним капіталом та надання пільгових державних

кредитів. Важливим позитивним моментом було б і надання урядових гарантій при реалізації інноваційних програм, відібраних на основі конкурсу.

Не менш корисним є також і американський досвід формування ефективної системи наукових досліджень. Це – особливості створення та використання у США «Фонду цивільних досліджень та розвитку» (CRDF) шляхом застосування науки і технологій для економічного зростання через розвиток міжнародного співробітництва, навчання, підприємництво та комерціалізацію технологій [8].

Державний фонд фундаментальних досліджень – єдиний державний фонд, метою якого є підтримка інноваційної діяльності. Він належить до сфери управління Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації. Та все ж за нових реалій господарського життя й міжнародних економічних відносин, коли основними критеріями ефективного розвитку стають якість та швидкість упровадження нових інформаційно-технологічних систем, гостро назріла потреба формування концептуально нових підходів до інноваційної політики [9].

Враховуючи міжнародний досвід, з метою стимулювання інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у контексті забезпечення їх економічної безпеки та розвитку товаровиробництва на рівні держави, необхідно здійснити реалізацію ряду заходів за такими напрямками:

- забезпечити створення дієвого механізму кредитування інновацій банківськими установами;
- вдосконалити нормативно-правове забезпечення інноваційної діяльності;
- організувати та сформувати науково-дослідну інфраструктуру, створити ефективний механізм концентрації науково-технічних ресурсів.

Висновки. Результативність діяльності підприємства залежить від системного та цілеспрямованого новаторства з метою пошуку нових можливостей і реалізації цілей у господарському середовищі для впровадження нових видів товарів, освоєння нових ринків і форм організації виробництва. Враховуючи сучасні економічні реалії, цілеспрямована інноваційна діяльність у взаємодії з ефективною інноваційною політикою дозволить підприємствам стати успішними не лише на ринку України, а й розвинених європейських країн.

Conclusions. Therefore, the effectiveness of the company depends on the systematic and purposeful innovation to seek new opportunities and achieving the goals in the economic environment for the introduction of new products, new markets and forms of organization of production. Taking into consideration current economic realities purposeful innovation activity in cooperation with effective innovation policy will allow companies to be successful not only in Ukraine but also in developed European countries.

Використана література

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
2. Офіційний портал Держстату України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Сільченко, А.І. Державна інноваційна політика в умовах формування інноваційної моделі розвитку [Текст] / А.І. Сільченко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – №1(9). – С.31–36.
4. Мосій, О. Стан інноваційної діяльності: регіональний аспект [Текст] / О.Мосій, С. Казмірчук // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2009. – №1(2). – С.150–158.
5. Бубенко, П.Т. Інституційна динаміка просторової організації економічного розвитку: монографія [Текст] / П.Т. Бубенко. – Харків: ХНАМГ, 2008. – 295 с.
6. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України [Текст]. – К.: НІСД, 2013. – 71 с.
7. Харів, П.С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів: монографія [Текст] / П.С. Харів. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 326 с.

8. Саміотика вирішення проблем ресурсно-економічної безпеки: монографія [Текст] / О.В. Руда, В.А. Паляниця, О.Б. Погайдак, В. Шпильовий; за ред. Б.М. Андрушківа. – Тернопіль: Тернограф, 2013. – 306с.
9. Інноваційний потенціал України: монографія [Текст] / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, В.В. Юхименко, В.М. Костюченко, Л.П. Кудирко та ін.; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 592 с.